

enciclopedic-lexicografice, au fost următoarele: simbolurile; date generale; natura, populația (interesante dpv. istoric contextualizările de la p. 126-127 și 127-130); istoria (tratată de mari durate cronologice: veche, Valentin Dergaciov și Ion Niculiță; ev mediu timpuriu: Gheorghe Postică; Țara Moldovei până la mijlocul secolului al XIX-lea: Ion Chirtoacă, Demir Dragnev, Gh. Gonța; Basarabia (1812-1918): I. Jarcuțchi; Basarabia interbelică: Vitalie Ciobanu; 1940-1989: Vitalie Burlacu; 1989-2010: N. Enciu); bazele constituționale; organizarea administrativ-teritorială; legislația, economia (general: D. Dragnev; agricultură: D. Dragnev, I. Jarcuțchi); educația; știința (I. Jarcuțchi); cultura: limba și literatura, urbanismul și arhitectura, arta plastică, muzicală, coregrafia, teatrul, cinematografia, instituții de cultură (arhive: S. Andrieș-Tabac); protecția patrimoniului cultural (I. Xenofontov); sănătatea publică; calitatea vieții și protecția socială; religia și biserica (Diana Ețco, Emil Dragnev); politica externă; securitatea națională (C. Manolache); partide și organizații guvernamentale; mass-media și activitatea editorială; cultura fizică și sportul; turismul și agrementul. Însemnată conceptual și informativ persistă rubrica bibliografică, augmentată benefic prin procedeele actualizării titlurilor de carte și periodice (2011).

Chiar dacă o asemenea monumentală lucrare colectivă și cu un posibil/probabil iz de voalată tentă de vizibilizare (sigură) a valorilor proprii în străinătate poate ridica o sumedenie de întrebări legate de modalitatea de concepere și realizare, de atribuirea și delimitarea contribuțiilor specialiștilor proveniți din generații diferite, aparținând școlii formative vechi sau noi, acreditând idei și teze tradiționale/modernizatoare (lizibile îndeosebi în compartimentul dedicat trecutului național!), promovând intenții de variată intensitate valorică în spațiu și timp, – fără să omitem existența, „neutră” practic, dar „activă” ideatic, a factorului politic –, recunoaștem și subliniem însemnătatea reușitei modelului enciclopedic, conturat totuși într-un răgaz dificil pentru actuala Republică Moldova, confruntată permanent de dificultățile adaptării la sistemul democratic al „capitalismului sălbatic”. Pe când oare, și în România, o atare tratare sintetică, comparabilă cu similare exerciții în plan european? Când vom ajunge să răsfoim măcar versiunea „anastatică” a celor patru volume monumentale, realizate sub îndrumarea sociologului Dimitrie Gusti? Vom mai avea parte de *Enciclopedia istoriografiei românești* (stagnând din 2005!), un instrument vital în documentarea tagmei de profil din țară și străinătate? Ca și de alte mijloace și modalități de indispensabilă informare din alte domenii? Când se va pricepe că rodnicia faptului de cultură/educație și civilizație/sănătate reclamă prompte și continue investiții masive, ca și o necesară doză de răbdătoare și fructuoasă așteptare?

Stelian Mândruț

William TAUBMAN, *Khrushchev. The man, his era*, London, Free Press, 2005

Despre succesorul lui Stalin la conducerea Uniunii Sovietice, Nikita Hrușciov, s-a scris mult. Dar nu întotdeauna adecvat. Lucrarea biografică a lui William Taubman completează un gol care și-a făcut prea multă vreme simțită prezența, propunând o fertilă introspecție în structura psihologică și mediul socio-politic care au contribuit la definitivarea personalității fostului lider sovietic, o adevărată sumă de contradicții. Pentru Taubman, acesta era „un om în al cărui caracter multe contraste erau puternic încrustate: atât un autentic credincios cât și un realist rece, un oportunist și totuși principial în felul său, temător de război și în același timp foarte dispus să îl riște, cel mai nepretențios om chiar și atunci când a deținut puterea și gloria care îi depășeau capacitățile, complice la rău profund, dar și făcător de mult bine”⁹.

Prin ce excelează această biografie? Prin faptul că oferă o lectură captivantă, o narațiune cursivă centrată asupra omului Hrușciov în raport cu realitatea care îl înconjură. Ca orice biografie reușită, cartea

⁹ William Taubman, *Khrushchev. The man, his era* (infra: *Khrushchev*), London, Free Press, 2005, 647.

se citește pe nerăsuflăte, ca un roman de care în copilărie nu te puteai despărți până la ultima pagină. Făcând o paralelă cu alte lucrări biografice din spațiul anglo-saxon care tratează istoria recentă¹⁰, volumul lui Taubman conține un plus de dinamică și de autenticitate: citindu-l, ai permanentă impresie că ești în preajma lui Hrușciov, ca un martor secret și privilegiat al devenirii sale intelectuale și politice. Autorul reușește să fie deosebit de empatic și să transmită această stare cititorilor săi; în cartea sa, Hrușciov apare mai viu ca niciodată, suspus aproape în permanență de-a lungul vieții sale adulte unor situații tensionate cărora reușește să le facă față cu mai mult sau mai puțin succes.

De obicei, Hrușciov este cunoscut astăzi în principal din cauza gafelor sale diplomatice, intens mediatizate. Este vorba de atitudinea sa diplomatică insolită, uneori grobiană de-a dreptul, de duritatea și lipsa de tact cu care își aborda deseori interlocutorii, de celebrul episod petrecut la Adunarea Generală a ONU în 1960 când, infuriat că delegatul filipinez deconspirase discursul sovietic despre decolonizare indicând dominația ilegală a Moscovei asupra spațiului est-european, Hrușciov a început să bată cu pumnii în masă, ajutându-se apoi de un pantof –, de riscurile nepermise la nivelul politicii externe (criza Berlinului sau criza rachetelor din Cuba), transformate în eșecuri usturătoare. De asemenea, în plan intern, insuccesele sale administrative și agricole se adaugă celor externe, conturând imaginea unui bufon ridicol, impulsiv, incoerent și tiranic, a cărui poziție politică devine cu atât mai greu de înțeles, transformându-se, după debarcarea sa în toamna anului 1964, într-un episod pasager din istoria sovietică.

Realitatea a fost însă mult mai complexă. Amprenta hrușciovistă asupra Uniunii Sovietice și a lumii secolului XX este incontestabilă și deosebit de profundă. Hrușciov nu a fost, după Stalin, primul reformator sovietic autentic. Pot fi amintiți aici șeful NKVD, Lavrenti Beria sau Gheorghe Malenkov, de la ultimul Hrușciov a preluat cu nonșalanță ideea leninistă a coexistenței pașnice și a absurdității războiului în era nucleară, având grijă totodată să îl neutralizeze politic, la fel cum procedase și cu cel dintâi. Uns cu tot felul de alifii, cum se spune, Hrușciov a crezut în idealul leninist și a luptat sincer pentru respectarea lui. Când își șoca gazdele americane afirmând „We will bury you”, Hrușciov credea cu sinceritate în spusele sale (care ar trebui înțelese mai degrabă în sensul „vă vom depăși” prin competiție economică și socială pașnică decât literalmente „vă vom îngropa” într-o înfruntare militară). Dovada cea mai puternică în acest sens rezidă în organizarea și coordonarea congresului XX al PCUS, unde a formulat celebra critică la adresa lui Stalin și a metodelor sale de conducere. Chiar dacă urmărirea reabilitarea victimelor comuniste ale terorii staliniste, la care Hrușciov a contribuit din plin, „discursul secret”, instrumentalizat politic cu deosebită abilitate pentru discreditarea adversarilor, a fost până la urmă, deși limitat, interesat și incomplet, un catharsis al leninismului, inimaginabil în deceniile anterioare sub tutela apăsătoare a lui Stalin. Gorbaciov se recunoaște franc „un copil al Congresului XX”, susținând că atmosfera de optimism reformist a erei hrușcioviste l-a influențat profund. În timpul cât a condus Uniunea Sovietică, Gorbaciov nu a făcut decât să încerce o reactualizare a spiritului reformist al cărui gust l-a desprins în perioada tinereții (anii '50) concomitent cu o depășire a stagnării brejneviste¹¹. În lumina influenței enorme pe care a avut-o asupra lui Gorbaciov, moștenirea politică a lui Hrușciov capătă deci o nouă și relevantă dimensiune. În plus, să nu uităm că peste douăzeci de milioane de oameni au fost eliberați din gulaguri sau reabilitați, postum și nu numai, un amănunt pe care Roy Medvedev, cel mai important biograf rus al lui Hrușciov, îl consideră mai important decât toate erorile acestuia¹².

Tânăr fiind, Hrușciov nu a optat direct pentru bolșevism. Devenirea sa politică este presărată de „deviații” menșevice sau troțkiste, fapt care, combinat cu atacul împotriva lui Stalin, îl determină pe Viaceslav Molotov, impenitentul stalinist, să îi refuze calitatea de comunist autentic, recunoscându-i însă concomitent meritele organizatorice. Neputând fi considerat un revoluționar autentic, cu atât mai puțin

¹⁰ Mă refer la recente biografii ale lui Stalin și a „tânărului Stalin”, scrise de Simon Sebag Montefiore, *Stalin. The court of the red tsar*, London, Free Press, 2004, respectiv *Young Stalin*, Londra, Free Press, 2007. Impecabil și inovativ documentate, lucrările lui Montefiore nu îl aduc totuși pe Stalin la viață atât de bine pe cât o face Taubman cu Hrușciov.

¹¹ W. Taubman, *Khrushchev*, 648.

¹² *Ibidem*.

un teoretician al leninismului, nefastul rol al lui Hrușciiov a constat în faptul că „a dezlănțuit (la nivel social, n.m.), aceleași sentimente care l-au animat în viața personală”¹³. Câtă dreptate avea Molotov! Odată aceste sentimente eliberate (credința în reformă, în „legalismul socialist”, în necesitatea abolirii fricii ca stare permanentă a societății sovietice, în câștigarea maselor înspre socialism), ele au depășit cu mult cadrul imaginat de Hrușciiov și chiar de discipolul său Gorbaciiov, concretizându-se în demantelarea sistemului sovietic însuși. Fostului lider sovietic îi făcea o deosebită plăcere să se laude, în memoriile sale, cu faptul că a liberalizat călătoriile în exteriorul Uniunii Sovietice, permițând unor artiști sovietici (pianistul Vladimir Ashkenazy sau balerina Maya Plisetskaya) să ofere reprezentații în spectacole vest-europene¹⁴.

Hrușciiov a regretat în permanență absența unei educații adecvate, pe care a pus-o pe seama permanentei sale activități politice. În secret, păstrase o teamă superstițioasă de Dumnezeu, definitorie pentru țărănul rus, deși, în ciuda originii rurale, nu a încetat niciodată să se considere muncitor, făcându-și ucenicia în acest sens la minele de cărbune din Donbass. Odată ajuns la putere, cariera sa politică poate fi divizată în două părți: cea a „bunului Hrușciiov” (aprox. 1955-8), perioada în care reușește să își elimine rivalii politici, ajungând „singur în top”, și, respectiv, cea a „răului Hrușciiov” (1958-64), când trăsăturile despotice ale personalității sale se accentuează¹⁵. O dovadă în plus a faptului că puterea corupe, iar puterea absolută corupe în mod absolut. Tocmai după 1958 au avut loc toate inițiativele sale riscante și eșuate de politică externă, cuplate cu grandioasele planuri de revitalizare a economiei, agriculturii și administrației sovietice, de asemenea lipsite de succes.

Paradoxal, consecințele reformelor hrușcioviste sunt sesizabile chiar și în debarcarea sa, consumată în octombrie 1964. În seara zilei respective, „Hrușciiov l-a sunat pe Mikoyan (membru proeminent al Biroului Politic al PCUS care s-a opus timid neutralizării sale politice, n.m.). «Sunt bătrân și obosit», a spus. «Lasă-i să aranjeze lucrurile între ei. Eu am făcut lucrul principal. Ar fi putut cineva visa să-i spună lui Stalin că nu mai este potrivit și să-i sugereze să se retragă? Nici măcar un punct umed nu ar fi rămas în locul în care am fi stat. Acum totul este diferit. Frica a dispărut, și putem discuta ca egali. *Asta este contribuția mea.* (subl.m.) Nu mă voi împotrivi (deciziei de a fi pensionat forțat, n.m.)».”¹⁶

Înzestrat cu „o memorie prodigioasă” și manifestând totodată „o profundă nevoie de a se justifica în fața generațiilor viitoare”¹⁷, Hrușciiov obișnuia să relateze în cercul său intim următoarea anecdotă despre „trei oameni aflați în închisoare: un socialist, un anarhist și un evreu umil și pipernicit – un tip semidocț numit Pinya. Ei au decis să aleagă un lider de celulă pentru a supraveghea distribuția mâncării, a ceaiului și a tutunului. Anarhistul, un tip mare și zburliț, era împotriva unui proces legitim, precum alegerea unei autorități. Pentru a-și demonstra disprețul față de lege și ordine, el a propus să fie ales evreul semidocț, Pinya. L-au ales pe Pinya.

Lucrurile mergeau bine, și atunci au decis să evadeze. Dar și-au dat seama că primul om care va trece prin tunel (săpat în prealabil, n.m.) va fi împușcat de gardian. S-au întors toți către marele și bravul anarhist, dar acestuia îi era frică să treacă. Deodată micuțul Pinya s-a ridicat în picioare și a spus «Tovarăși, m-ați ales liderul vostru prin proces democratic. Pe cale de consecință, eu voi trece primul.»

Morala poveștii este că indiferent de cât de umile pot fi originile unui om, el se poate ridica la înălțimea funcției în care este investit.

Acel micuț Pinya – sunt eu.”¹⁸ Câtă dreptate are Hrușciiov identificându-se cu „micuțul Pinya” va decide cititorul. Să sperăm însă că, la finalul cărții, acesta va înțelege și se va convinge că succesorul lui Stalin a fost, așa cum menționez în titlul recenziei, mult mai mult decât un simplu bufon politic.

Emanuel Copilaș

¹³ Felix Chuev, *Molotov remembers. Inside Kremlin politics*, Chicago, Ivan D. Ree, 1993, 662-669.

¹⁴ Edward Crankshaw, *Khrushchev remembers*, London, Andre Deutsch, 1971, 520-525.

¹⁵ W. Taubman, *Khrushchev*, 364-367.

¹⁶ *Ibidem*, 13.

¹⁷ *Ibidem*, XIV.

¹⁸ *Ibidem*, XVII-XVIII.